

N. S. İBADOV

M. R. ABDULLAYEVA

Bakı Dövlət Universiteti

Politologiya və sosiologiya kafedrası

e-mail: Konul_politolog@mail.ru

CƏMIYYƏTİN MODERNLƏŞMƏSİ VƏ TRANZİT PROBLEMLƏRİ

Açar sözlər: Legitimlik (qanuni, qanunauyğun), Tanzit dövrü (keçid dövrü), Siyasi plüralizm (siyasi fikir və rəy müxtəlifliyi), Modernləşmə (yeniləşmə).

Ключевые слова: легитимность, транзитный период, политический плюрализм, модернизация.

Key word: legal– transit period, political pluralizm, modernization.

Cəmiyyətin modernləşməsi müxtəlif, həm də bir-birilə sıx bağlı olan prosesləri nəzərdə tutur. Hazırki dövrdə hələ də demokratiyaya keçən və ya keçmək arzusunda olan cəmiyyətlər qalmaqdadır. K. Popper bu prosesdə əsas vəzifələrin demokratik təsisatların yaradılması və demokratik islahatların həyata keçirilməsindən ibarət olduğunu qeyd edir. Cəmiyyətin daha da demokrartikləşməsi plüralizmin mövcudluğu ilə şərtlənir.

Siyasi həyatın təşkilinin prinsipi olmaq etibarı ilə siyasi plüralizmin mövcudluğu cəmiyyətin daha da demokrartikləşməsinə, vətəndaş həmrəyliyinə nail olunmasına və həqiqi xalq hakimiyyəti qaydalarının təntənəsinə səbəb olur. Siyasi plüralizm özünü müxtəlif təzahür formaları vasitəsilə reallaşdırır. Onun hər biri siyasi plüralizmin müəyyən bir cəhətini, tərəfini əks etdirir. Onun ən birinci təzahür forması fikirlərin və rəylərin müxtəlifliyidir. Bunsuz siyasi plüralizmdən danışmaq mənasızdır. Bu, hər şeydən əvvəl, özünü hər bir kəsin azad surətdə öz fikirlərini bildirmək ixtiyarına malik olmasında tapır; ikincisi, özgə cür düşüncələrə hörmətlə yanaşmaq, onun maraqlarını nəzərə almaq; üçüncüsü, başqa birinə öz görüşlərini zorla qəbul etdirə bilməmək; dördüncüsü, “psixoloji müharibə”, “ideoloji təsir” vasitələrinin fəaliyyəti üçün meydanın olmaması.

Onu da demək lazımdır ki, rəylərin və fikirlərin azad surətdə inkişafı hələ özlüyündə plüralizm yaratmır. Onun üçün mövcud cəmiyyətin özündə müəyyən şərait yaradılmalıdır.

Plüralizmin ikinci təzahür sahəsi siyasi fəaliyyət azadlığının olmasıdır. Məlumdur ki, siyasi şüur sahəsindəki plüralizm hələ özlüyündə onun həyatda təstiği üçün heç də kifayət etmir. Bunun üçün tələb olunur ki, insanların siyasi fəaliyyət azadlığı təmin olunsun. Onlar aşağıdakılardır:

1. insanların istədikləri siyasi partiyalarda, cəmiyyətlərdə, kütləvi hərəkatlarda iştirak azadlığı, onların baxışlarını əks etdirərək təşkilatlarda birləşmək azadlığı;
2. çoxpartiyalılıq şəraitində siyasi partiyaların, cəmiyyət və təşkilatların özlərinin fəaliyyət azadlığı;
3. hakimiyyətdə və dövlət idarəçiliyində siyasi təşkilatların bu və ya digər dərəcədə təmsil olunmaları;
4. bu və ya digər partiyanın, mutləq hegemonluğuna yol verilməməsi.

Bütün bu yuxarıda deyilənlər siyasi plüralizmin sərhədləri və hədləri məsələsini ortaya çıxarır. Əvvəla, onu demək lazımdır ki, plüralizm heç də bəzilərinin düşündükləri kimi boşboğazlıq, demoqoqiya və hərəc – mərclik demək deyildir. Onun sərhədləri hər şeydən əvvəl, dövlətin müəyyən etdiyi hüquqi aktlar, əsasən isə konstitusiyaya ilə müəyyənləşdirilir. Ona görə də mövcud quruluşun zorla devrilməsinə çağırmaq, bu yolda fəaliyyət göstərmək, öz baxışlarını zorla başçılarına təlqin

etmək plüralizm prinsipləri ilə bir araya sığmır. Bu mənada Azərbaycan Respublikasının konstitusiyasında göstərilir ki, cəmiyyət üzvlərinin azad surətdə siyasi təşkilatlar yaratmaq, istədikləri siyasi – ictimai təşkilatlarda birləşə bilmək hüquqları vardır. Lakin konstitusiyada o da deyilir ki, bu hüquqdan sui – istifadə etmək cəhdləri dövlət qanunları ilə qadağan edilir. Bundan əlavə müxtəlif milli, dini, sinfi, sosial və s. cəmiyyətlərin və təşkilatların yaradılması hüququ heç də cəmiyyət içərisində millətçilik, dini ayrı – seçkilik, sosial şovinizm, sinfi düşmənçilik və s. ideyaların yayılmasına haqq qazandıra bilməz və onlar dövlət qanunları ilə qadağan olunur.

İkincisi, siyasi plüralizm çoxluğun nöqtəyi – nəzərinin nəzərə alınması şəraitində azlıqda qalanları da nəzərdən qaçırmır, heç bir təbəqənin və ideyanın monopolizmini təqdir etmir.

Üçüncüsü, siyasi plüralizm qanunçuluğun gözlənilməsi şəraitində həyata keçirilir, hər bir şəxs onun tələblərinə qulaq asılacağı inamı aşılayır, hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti ideyalarını ön sıraya çəkir.

Dördüncüsü, siyasi plüralizmin sərhədləri və hədləri insanların hüquq və vəzifələri çərçivəsində həyata keçirilir, “hər bir kəsin azadlığının hamının azadlığı üçün şərt olması” prinsipindən çıxış edilməklə həll edilir. Cəmiyyət üzvlərinin hər birinin dövlət tərəfindən qadağan edilməyən hər şeylə məşğul ola bilmək imkanı olur. Onların hüquq və azadlıqları BMT – nin 1948 – ci ildə qəbul etdiyi “İnsan hüquqları deklarasiyası”nda nəzərdə tutulan çərçivədə həyata keçirilir. Şübhəsiz ki, bütün bunların düzgün həyata keçirilməsi üçün əldə rəhbər tutula bilən işlək bir dövlət aktının, insan azadlığının və hüquqlarının keşiyində dura biləcək bir mexanizmin olması zəruridir. Azərbaycan Respublikasında bunun ən yaxşı qaranı konstitusiya hüququ və prezident üsul idarəsidir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında deyilir: “Dövlət irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, məşğuliyyətindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkərlər ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir.” (4, s-9). Siyasi plüralizm demokratiyanın bir ünsürü kimi çıxış etməklə bərabər həm də onun inkişafı səviyyəsindən asılı olur. Totalitar dövlətdə bu qeyri – mümkündür. Ona görə də onun inkişafı heç də bütün ölkələrdə eyni səviyyədə yerinə yetirilə bilməz. Bu mövcud quruluşun ictimai münasibətlərinin yetkinliyi ilə ölçülür.

Hazırkı tranzit dövrü şəraitində demokratik plüralizmin və vətəndaşların siyasi mədəniyyətinin inkişaf səviyyəsi şübhəsiz ki, hələ lazımi səviyyədə deyildir. Lakin siyasi plüralizmin ilk cüvətiləri artıq özünü göstərməkdədir. İndi bu istiqamət üzrə cəmiyyətdə aşağıdakı proseslər gedir:

- öz fikir və rəylərini açıq demək mədəniyyətinin yaranıb formalaşması;
- siyasi hadisələrin təhlili sahəsində ictimai fikrin (rəyin) analitik təhlilə üstünlük verməsi;
- vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını qoruyan yeni – yeni qanunların işlənilib hazırlanması;
- seçki sisteminin daha demokratik tərəflərinin işlənilib hazırlanması, yeni siyasi təsisatların yaranması, siyasi həyatda müxalifətin daha fəal iştirakının təmin olunması;
- ictimai həyatın siyasiləşdirilməsi;
- dünyanın qabaqcıl ölkələrinin parlamentlərinin iş təcrübəsinin mənimsənilməsi;
- siyasi sistemin stabilləşməsi yolunda iqtidarın və müxalifətin birgə səyləri.

Azərbaycan cəmiyyətinin bugünkü inkişaf xüsusiyyətlərindən birini də siyasi plüralizmin artıq nəzəriyyədən praktikaya keçməsi, siyasi həyatda öz real tətbiqini tapması təşkil edir. Bugünkü cəmiyyətimizdə bir – birilə qırılmaz şəkildə əlaqədar olan və vəhdətdə inkişaf edən iki meyl fəaliyyət göstərir: 1) siyasi monopolizmdən cəmiyyətin keyfiyyətə yeni demokratik – plüralist idarəçiliyinə keçirilməsi; 2) avtoritar – bürokratik idarə sistemindən əl çəkilməsi və siyasi plüralizmin qərarlaşması.

Şübhə yoxdur ki, bu proseslərin inkişafı heç də asan və rəvan yolla irəliləmir, köhnə, mühafizəkar qüvvələrin törətdikləri ciddi maneəçiliklərlə üzləşir. Siyasi plüralizmin tam hökmran olması və qələbə çalması üçün cəmiyyətdə siyasi mədəniyyət səviyyəsi yüksəlməlidir.

Demokratik cəmiyyətin əsas xüsusiyyətlərindən birini də onun hüquqi xarakter daşması təşkil edir. Belə cəmiyyətlərin təşkil etdikləri dövlətlər hüquqi dövlətlər adlanır. Hüquqi dövlətin əsas xüsusiyyətləri bunlardır: 1) dövlətdə qanunların aliliyi, nizam – intizamın olması; 2) vətəndaşların hüquqların qorunması. Belə cəmiyyətdə hər bir vətəndaş qərarların qəbul edilməsində iştirak edir,

onların hər birinin hüquqları qanunlar tərəfindən qorunur, ideoloji və siyasi plüralizm həyata keçirilir, parlamentarizm bir həqiqət olur, vəzifəli adamlar seçki yolu ilə tutduqları vəzifələrə seçilir. Belə cəmiyyətdə hüquqi norma ilə əxlaqi norma arasında fərq ondan ibarətdir ki, birincisi dövlət, ikincisi isə cəmiyyət tərəfindən təmin olunur.

Demokratiyanın xüsusiyyətlərindən danışarkən onun konstitusion əsaslarını yaddan çıxarmaq olmaz. Yəni siyasi sisteminin demokratizmi, onun hüquqi aktlarda və sənədlərdə nə dərəcədə əks olunmasından asılıdır.

Konstitusiyaya – əvəzsiz siyasi dəyər olub əsas ideyası vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını təmin etmək, hakimiyyətin bölünməsinə və məhdudlaşdırılmasına həyata keçirməkdir. Konstitusiyanın çox mühüm bir xüsusiyyəti də hakimiyyətin legitimliyini təmin etməkdir. Daha aydın desək, siyasi hakimiyyətin həyata keçirilməsində C.S.Millin dediyi kimi “xalqın razılığının” əldə edilməsi demokratik konstitusiyaların əsas xüsusiyyətidir.

Konstitusiyalı cəmiyyətlərdə legitimliyin liberal – demokratik və ya konstitusiyalı tipi geniş yayılır, qanun daxilində bütün hakimiyyət seçkilərdən törəyir, hakimiyyət də öz növbəsində qanun çərçivəsi daxilində fəaliyyət göstərir və zəhmətkeşlərin hüquqlarını və azadlıqlarını qoruyur.

Legitimləşdirmədə siyasi elitanın, onun qabiliyyət və səviyyəsinin rolu əvəzsizdir. Legitimləşdirmə bir yerdə durmur, daim dəyişilir. Onun yenidən istehsalı hakimiyyəti daimi və ümidli edə bilər.

Müasir dövrdə demokratiya anlayışı düzgün araşdırılmalıdır. Tarixi keçmişdə qəbul edilmiş elmi konsepsiyalarla müasir dövrün demokratiyasında baş verən dəyişikliyi araşdırmaq çətindir. Gənc dövlətlər üçün bu daha vacib məsələdir. Müstəqillik əldə etdikdən sonra Azərbaycanda demokratik idarəetmə sahəsində mühüm işlər görüldü. Konstitusiyada hakimiyyətin bölgüsü, seçki sisteminin yaradılması, insanlara hüquq və azadlıqların verilməsi hüquqi cəhətdən təsbit edildi.

Müstəqillikdən sonrakı dövr ərzində cəmiyyətin demokratikləşməsi, hakimiyyətin demokratik prinsiplər əsasında idarəetməsi qurulur. Demokratik idarəetmədə milli xüsusiyyətlər, tarixi siyasi təcrübə nəzərə alınır. Müasir demokratiya həm də elitanın siyasətdə geniş iştirakını nəzərdə tutur. Bu şərtlə ki, elita milli maraqları nəzərə almalıdır. R.Mehdiyev yazmışdı: “Biz çox vaxt görürük ki, dünyanın bu və ya digər regionunda demokratiya vasitəsilə xarici siyasətin əsas vəzifələri gerçəkləşdirilir və gündəlikdəki məsələlər istiqamətləndirilir.” (13,s-13).

Demokratik amillər tarixi dəyişiklikdən, milli inkişaf səviyyəsindən, siyasi sistemin demokratik səviyyəsindən, adət və ənənələrdən, ictimai şüurda baş verən dəyişiklikdən asılıdır. Bu dəyişikliklər insanlarda yeni siyasi davranış mədəniyyəti yaradır.

Cəmiyyətin dəyişməsi sosial – siyasi tarixi prosesdir. Cəmiyyət dinamik dəyişikliyə uğrayır. Hər bir dəyişiklik əhəlinin inkişafına yeni dəyərlər gətirir. Nəsillər bir – birini əvəz etdikcə dəyərlər nəsildən – nəsilə ötürülür.

Demokratiyaya tranzit üçün ilk növbədə iqtisadi baza inkişaf etdirilməlidir. İqtisadi baza həm də siyasi təhlükəsizliyin yaradılmasının başlıca şərtidir. İqtisadi bazanın köməyi ilə siyasi hakimiyyətin əsas dayağı olan orta təbəqə formalaşır. Milli adət və ənənəyə uyğun olan demokratik təsisatlar yaranır. Əhəlinin ictimai şüurunda yeni şəraitə uyğun dəyişiklik baş verir. Demokratik islahatlar yolu ilə siyasi sistem təkmilləşdirilir. Bu proses inkişaf etmiş dövlətlərə nisbətən gənc ölkələrdə daha çətin baş verir. Çətinliyin səbəbləri aşağıdakılardır:

Birincisi, inkişaf etmiş dövlətlərin tarixi yolunu gənc dövlətlər daha qısa müddətə başa vurmaldır.

İkincisi, bəzi inkişaf etmiş dövlətlər gənc dövlətlərin iqtisadi inkişafına mane olur. Qeyri – bərabər səviyyəli iqtisadi müqavilələr bağlayır. Demokratiya inkişaf etdikdə yeni təsisatlar təşəkkül tapır. Cəmiyyətin davranışını yeni təsisatlar və təşkilatlar tənzim edir. İqtisadi inkişaf cəmiyyətin demokratik təsisatlarının normal fəaliyyətini tənzim edir. İqtisadi cəhətdən inkişaf edən ölkənin demokratikləşmə prosesi çox çətindir. Belə ölkələrdə bəzən hərbi qiyamlar dövlət çevrilişi, yaxud vətəndaş müharibəsi baş verir. Demokratik təsisatların fəaliyyəti zəif olduqda korrupsiya qrupları

iqtisadiyyatı nəzarəti altına alır, ölkənin mənafeyini öz şəxsi mənafeyinə tabe edirlər. Nəticədə qeyri sabit vəziyyət yaranır.

Yoxsul ölkədə təbii sərvətlərin ucuz xammal kimi satılması demokratik islahatların həyata keçirilməsinə imkan vermir. Qloballaşma prosesində dünyanın yoxsul zonaları inkişaf etmiş dövlətlərin təsir zonalarına çevirilir. Belə ölkələr də inkişaf etmiş dövlətlərin hərbi bazaları yaradılır. Ərazisində hərbi baza olan dövlətlər yalnız iqtisadi deyil, həm də siyasi cəhətdən nəzarət altına düşürlər.

Orta səviyyəli dövlətlərə inkişaf etmiş dövlət tərəfindən yardım edilir. İqtisadi cəhətdən modernləşmə həyata keçirilir. Belə ölkələrdə iqtisadi inkişaf demokratiyanın həyata keçirilməsinə şərait yaradır. Demokratikləşmə prosesində bəzən irəli sürülən nəzəriyyələr, modellər praktikada özünü doğrultmur. Buna görə demokratiya nəzəriyyədən daha çox praktiki işdir. "Demokratik ideyalar daha çox konkret ölkələrin tarixindən, mədəniyyətindən və coğrafiyasından asılıdır" (13, s-20). Latın Amerikasının, həmçinin Pakistan və Kenyanın təcrübəsi göstərdi ki, milli xüsusiyyətlər və əhalinin inkişaf səviyyəsi demokratikləşmə prosesində nəzərə alınmalıdır. Əfqanıstanda taliban hərəkəti məğlub ediləndən sonra onların böyük bir hissəsi Pakistanda sığınacaq tapdılar. Talibanlar Pakistanda qeyri – sabit vəziyyətin yaranmasına güclü təsir edirlər. Nəticədə mövcud hakimiyyətə qarşı təhdidlər artır. Belə ölkələr "demokratiya zorakılıq xəstəliyindən əziyyət çəkir." (13, s-20)

S.Cekinsin "The guardian" "Böyük Britaniya" məqaləsində (yanvar 2008) göstərilir: "Bu gün demokratiya heç də yaxşı vəziyyətdə deyil. Demokratiya həmişə qeyri – mükəmməl olmuşdur" (13, s-20).

Şərq ölkələrində qeyri – mükəmməllik milli – etnik xüsusiyyətlərin nəzərə alınmamasından irəli gəlir. Bir çox Şərq ölkələrində etnik qruplar siyasi proseslərə güclü təsir edir. Seçki prosesində Qərb ölkələrində siyasi partiyalar arasındakı mübarizəyə üstün yer verilsə də Şərq ölkələrində tayfalar, etnik və dini qruplar arasında mübarizə əsas yer tutur. Qeyd etdiyimiz hadisə Şərqi Yaponiya, Cənubi Koreya, Çin və bəzi başqa ölkələrinə aid deyildir. Lakin son dövrdə Tibetdə baş verən hadisələr onu göstərdi ki, Çində də milli – etnik və dini qruplar arasında münafiqlik vəziyyəti mövcuddur. Keniyada baş verən münafiqliyin səbəbi prezident seçkisini bir qrup tayfa birliyinin tanınması oldu. Ermənistan Respublikasında Qarabağ ermənilərinin hakimiyyətinə qarşı yerli ermənilərin etirazları, mitingləri səbəb oldu. Hakimiyyətin nümayişçilərə qarşı silahlı qüvvələrdən istifadə etməsi qarşıdurmanı kəskinləşdirdi.

Siyasətşünaslar demokratiyanı sabitliyə və inkişafa aparıcı yol hesab edirlər. Lakin kənar müdaxilələr demokratiyaya mənfi təsir edir. Qərbin demokratiya məsləhətləri bəzən özünü doğrultmur. Bəzi hallarda isə ölkəni özünün təbii inkişaf yolundan çıxardır. Təbii inkişaf yolundan çıxmaq isə qeyri – sabitliklə müşahidə olunur. Siyasi proseslər göstərir ki, əhalisi yoxsulluq içərisində olan dövlətlərdə hakimiyyətə seçkilər zamanı qeyri – sabit vəziyyət güclənir. Müxtəlif siyasi qruplar isə yoxsul kütlədən öz məqsədləri üçün istifadə edirlər.

Yoxsulluğu aradan qaldırmaq üçün ilk növbədə korrupsiya aradan qaldırılmalıdır. Yoxsulluğu aradan qaldırmaq üçün səmərəli layihələr həyata keçirilməli, ölkənin təbii resursları milli mənafeyə xidmət etməlidir. İnkişaf etmiş dövlətlər isə "yeni demokratiya" pərdəsi altında yoxsul ölkələrin inkişaf etməsinə imkan vermirlər. Təbii resursların aşağı qiymətə alması, öz mallarını bəhə qiymətə satırlar. Yoxsul ölkələrin çoxu kənd təsərrüfatı ölkələridir. Xaricdən gətirilən kənd təsərrüfatı məhsulları yerli məhsulların satışının qarşısını alır. Nəticədə kənd yerlərində işsiz əhalinin sayı artır. Onlar xarici dövlətlərə miqrasiya etməyə məcbur olurlar. Çox vaxt miqrasiya qeyri – qanuni yolla baş verir. Bu ölkələr qloballaşma prosesində güclü informasiyaların, texnologiyaların təsiri altına düşür, hətta insan hissiyyatı da elektron təzyiqlərə məruz qalır. "Yeni demokratiya" gətirənlər isə əhalini istədikləri istiqamətdə idarə edirlər.

Azərbaycan inkişaf edən ölkədir. Ölkədə sosial – iqtisadi layihələrin həyata keçirilməsi demokratik təsisatların yaranmasına geniş imkanlar açmışdır. Azərbaycanın milli maraqlarının milli dövlət tərəfindən qorunması "yeni demokratları" təmin etmir. Buna görə də milli dövlət quruculuğuna qarşı təzyiqləri güclənir.

Güclü dövlətlər əlverişli geosiyasi məkanları ələ keçirmək üçün həmin ölkələrdə yaranmış milli dövləti dəyişdirir, burada “qərb demokratiyasına” uyğun təsisatlar qururlar. Yeni qurulan demokratik təsisatlar milli ənənələrə cavab vermədiyinə görə səmərəli fəaliyyət göstərə bilmirlər. Ona görə də demokratik təsisatlar qurularkən milli dəyərlər, ənənələr hökmən nəzərə alınmalıdır.

Milli iqtisadiyyatın əsaslı inkişafına uyğun demokratik təsisatların yaranması ölkədə sabitliyi möhkəmləndirir. Azərbaycan bu strateji yol ilə inkişaf edir. Demokratik strukturlar milli mənafeyə xidmət edir.

Göründüyü kimi, iqtisadiyyat və demokratiya sabit cəmiyyətin inkişafının iki mühüm cəhətidir. Azərbaycan xalqının ümummillə lideri Heydər Əliyev demişdir: “İqtisadi cəhətdən güclü ola bilərsiniz, amma demokratiya yoxdursa, şəffaflıq yoxdursa insan hüquqları qorunmursa uğur qazana bilməzsən” (2, s-11).

Demokratikləşmə prosesində hər bir ölkədə milli demokratik inkişafın elmi konsepsiyası hazırlanmalı və həyata keçirilməlidir. Onun praktikası isə milli dövlətin siyasəti ilə həyata keçirilməli, milli şərait, həyat tərzini nəzərə alınmalıdır. Demokratiyanın mühüm amillərdən biri millətin intellektual səviyyəsinin yüksəlməsidir. İntellektual səviyyənin yüksəlişi millətin siyasi şüurunu, siyasi davranışını artırır. Qeyd edilən bu şərtlər demokratikləşmənin mühüm şərtləridir. Siyasi məkanda nəsilər bir – birini əvəz edir, siyasi hakimiyyət, ideologiya dəyişir, lakin milli mənafe dəyişməz qalmalıdır. F.Ruzveltə görə: “Müəyyən ölkədə hansı ideologiya olursa olsun onun milli mənafe dəyişməzdir.”

Siyasi prosesin iştirakçıları başa düşürlər ki, milli mənafe xalqın rifahın yüksəldilməsi başlıca məqsəd olmalıdır.

Yeni siyasi məkanda həyata keçirilən demokratik dəyişikliklər və əsas vəzifələr aşağıdakılardır:

- demokratik hüquqi dövlətin yaradılması;
- azad bazar iqtisadiyyatı şəraitində sağlam rəqabətin formalaşması;
- vətəndaş cəmiyyətinin formalaşması;
- sosial qruplar arasında tolerantlığın həyata keçirilməsi, davamlı siyasi məkanın formalaşdırılması və s.

Bu hüquqlar onlara cəmiyyətin, dövlətin onların istədiyi kimi idarə olunmasına imkan verir.

Göründüyü kimi, insanların bütün normal arzularının reallaşma biləcəyi bir sistem demokratiyadır. Demokratiya insanların daim can atdıqları bəşəri idealdır. Demokratiya uzun tarixi dövr ərzində ciddi təkmilləşmələrə məruz qalsa da bu proses hələ də davam etməkdədir. Bu mənada Çexiyanın görkəmli dövlət xadimi V. Qavelin fikirləri maraq doğurur: “Demokratiya, sözün tam mənasında həmişə idealdan başqa bir şey olmayacaqdır. Kimsə ona tam yaxınlaşa bilər, kimin üçün isə həmişə üfüqdə parlayacaqdır, ona doğru aparıcı yollar yaxşı, yaxud pis olacaqdır, lakin ona tamamilə nail olmaq heç vaxt mümkün olmayacaqdır” (9, s- 64).

ƏDƏBİYYAT

1. Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. B. 1997.
2. Heydər Əliyev. Müstəqillik yollarında. B. 1997.
3. Heydər Əliyevin yeni 2001-ci il yeni əsr və III minillik münasibəti ilə Azərbaycan xalqına müraciəti. Dırçəliş XXI əsr 2. 2001.
4. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. B. 2003.
5. Abbasov Ə.F., Əsgərov İ.S.. Keçid dövrü və yeni iqtisadi tərəkür. B., 2004
6. Əfəndiyev M. Siyasi elmin əsasları. B., 2004
7. Tağıyev Ə.. Keçid dövrünün sosial-siyasi problemləri// Tolerantlıq paradigması. B., 2002
8. Алексис де Токвил. «Демократия в Америке» Москва 2000
9. İbadov N. S. Müqayisəli politologiya. (Dərs vəsaiti). Bakı 2010.

10. Demokratiya: dövlət və cəmiyyət. B., 1999
11. Əliyev Q. "Demokratiya və müasirlik". B., 1996
12. Əhmədov Ə. "Demokratiya və insan hüquqlarının əsasları".
13. Mehdiyev R. Azərbaycanda müstəqil dövlət quruluşu təcrübəsi: uğurlar, problemlər və perspektivlər. «Dirçəliş XXI əsr» 2001
14. H. Hacızadə "Demokratiya: gediləsi uzun yol".

**Н. ИБАДОВ,
М. АБДУЛЛАЕВА**
e-mail: Konul_politolog@mail.ru

МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВА И ПРОБЛЕМА ТРАНЗИТА

Модернизация общества предполагает разнородные и тесно связанные друг с другом процессы. В данной статье рассматривается проблемы транзита и обосновывается, что в этих процессах основное внимание уделяется на организацию демократических института в и реформ.

**N. S. IBADOV
M. R. ABDULLAYEVA**
e-mail: Konul_politolog@mail.ru

THE MODERNIZATION OF A SOCIETY AND TRANSIT PROBLEMS

The modernization of a society means different, at the same time the processes closely connected with one another. Transit problems to democracy are considered in the article. It is shown that one of the main tasks in this process must be the establishment of democratic institutions and reform.

Rəyçilər: f.e.f.d., A. Şirinov, t.e.d. P. Darabadi.

Bakı Dövlət Universitetinin «Politologiya və Sosiologiya» kafedrasının 19 fevral 2011-ci il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol № 06)